

Філяс Лідія

здобувач вищої освіти групи 61-ІС
факультету історичної освіти Національного
педагогічного університету ім. М. П.
Драгоманова, м. Київ

ФЕНОМЕН АНТИЧНОГО ТЕАТРУ В СТРУКТУРІ ШКІЛЬНОГО УРОКУ ІСТОРІЇ

Анотація. У статті розглянуто особливості античного театру та важливість вивчення витоків театрального мистецтва в структурі шкільного уроку історії під час вивчення періоду античності.

Ключові слова: театр, період античності, Давня Греція, комедія, трагедія, драматургія.

ФЕНОМЕН АНТИЧНОГО ТЕАТРА В СТРУКТУРЕ ШКОЛЬНОГО УРОКА ИСТОРИИ

Аннотация. В статье рассмотрены особенности античного театра и важность изучения истоков театрального искусства в структуре школьного урока истории при изучении периода античности.

Ключевые слова: театр, период античности, Древняя Греция, комедия, трагедия, драматургия.

THE PHENOMENON OF AN ANTIQUE THEATER IN THE STRUCTURE OF A SCHOOL HISTORY LESSON

Annotation. The article describes the features of the ancient theater and the importance of studying the origins of theater art in the structure of a school history lesson in the study of the period of antiquity.

Keywords: theater, antiquity, ancient Greece, comedy, tragedy, drama.

Стародавня Греція невпинно і безкомпромісно асоціюється із зародженням такого явища як театр. Але даний вид мистецтва був не лише

розважальним, а й виявився певним рушієм та засобом впливу на стародавніх греків, а потім і інших цивілізацій, аж до сьогодення.

Виникненню театру в Стародавній Греції ми завдячуємо Богу Діонісу, в честь якого і відбувались попередники театральної дії - сільські святкування в його честь.

Спершу Діоніс вважався богом продуктивної сили природи, і греки зображали його у вигляді козла або бика. Але пізніше, коли населення стародавньої Греції познайомилося з обробітком виноградників, Діоніс став богом виноробства, а потім і богом поезії і театру.

Кілька разів у рік відбувалися святкування, в честь Діоніса, на яких співали дифірамби (хвалебні пісні). Учасники мазали один одного винною гущавиною, надягали маски і козлині шкури.

Урочиста частина свята, де співали хвалебні та сумні пісні дала народження трагедії, весела і жартівлива з участю навіть непристойних – комедії.

Арістотель вважав, що початок трагедії іде від заспівувачів дифірамба, а комедії – від заспівувачів фалічних пісень. Ці заспівувачі розповідали події з життя бога, тим самим змушуючи хор співати. а коли до цієї розповіді домішувалися елементи акторської гри - міф оживав перед глядачами.

Варто згадати про походження грецької драми. Слово трагедія походить від двох грецьких слів: трагос – козел і оді – пісня, тобто пісня козлів, оскільки супутниками Діоніса були сатири, козлоногі істоти, що прославляли подвиги і страждання бога. Слово комедія теж походило від двох грецьких слів «комос» і «оді». Слово «комос» означало хід натовпу ряджених, що дражнили один одного жартами і насмішками на сільському святі на честь Діоніса. Отже, слово комедія позначає пісню комоса. [2, с.14]

Варто також згадати і слово “драматургія”. Це запрограмована зміна сюжету – у сучасній інтерпретації. Арістотель же у своїй «Поетиці» пише, що драматургія - виведення автором на сцену всіх наслідуваних осіб як дійових і

діяльних. Таким чином, у драмі не оповідується і не переживається, а розігрується буття.[1, XVII розділ]

Першими основами та рушіями давньогрецької драматургії були міфи. Міфологія греків народилась з прагнення пояснити навколишній світ, і була тісно пов'язана з релігією. Грецька трагедія абсолютно повністю ґрунтується на міфології. Але крізь міфологічну оболонку драматург відображав в трагедії сучасне суспільне життя, виказував свої політичні, філософські і етичні переконання. Використання міфології робило трагедію надзвичайно дохідливою. У кожній п'єсі глядач зустрічав вже знайомих йому осіб і події, і міг вільніше стежити за тим, як ці міфи переробляла творча фантазія драматурга.

За свідченням самих греків, трагедія вже в другій половині VI ст. до н.е. досягла значного розвитку, використавши багату спадщину епосу і лірики. Посиленню дієвої сторони трагедії дуже сприяло нововведення трагіка Феспіда. Він першим виділив з хору особливого виконавця – актора. Феспід був першим афінським трагічним поетом.

Перша постановка його трагедії відбулася навесні 534 р. до н.е. на святі Великих Діонісій. Цей рік за традицією прийнято вважати роком народження світового театру[4, ст.80] Ранні грецькі трагедії нагадували, швидше за все, ліричні кантати і майже повністю склались з пісень хору і актора.[3, С.46]

В змісті комедії, так само як і в трагедії, з перших днів її існування до релігійних мотивів домішувалися житейські, які надалі займали все більше і більше місця і врешті-решт стали переважаючими, або навіть єдиними, хоча в цілому комедія, як і раніше, вважалася присвяченою Діонісу. Тобто, комедія споконвіку була більш побутовим явищем. До пісень, жартів і сценок вже у той час додавались елементи соціальної сатири.

З'явилась з аттичного «комоса» і стародавня аттична комедія (V ст. до н.е.), що за своїм змістом була політичною. Вона піднімала питання політичного устрою, діяльності окремих установ Афінської республіки, її

зовнішньої політики, війни, миру тощо. Така комедія існувала в умовах афінської рабовласницької демократії.

Перші трагедії були створені в Афінах ще в VI ст. до н.е., але істинним творцем грецької трагедії вважається не хто інший, як Есхіл (525 - 456 рр. до н.е.). Він увів на сцену другого артиста, що беззаперечно зробило саму драму динамічнішою, а також удосконалив сценічний апарат - придумав декорації, маски, літальні, громоносні та інші машини. Спершу театр був дерев'яний. Місце, де грали актори, називалося сценою - від слова «скена», тобто намет. Спершу це справді був намет, в якому перевдягалися актори. Всі присутні розміщувалися у вигляді амфітеатру.

Усі вистави, як зазначалось раніше починались з роботи драматурга, якого називали архонт. Він уважно вивчав подану п'єсу та робив висновок чи давати хор. З цього часу постановка п'єси майже повністю оплачувалася державою, а автор отримував високий гонорар, незалежно від оцінки глядачем.

Драматург повинен був підготувати хор, а затрати брали на себе багаті афінські громадяни - хореги. Спочатку хор навчав сам драматург, а згодом з'явилися хородидаскали - спеціально підготовлені вчителі хору. А хоревети (учасники хору) на період репетиції звільнялися від служби в армії. Драматург Феспіс, який народився в Аттиці близько 580 р. до н.е. (усі його п'єси втрачені), був єдиним актором у своїх спектаклях. Есхіл ввів другого актора, а Софокл - третього. Головного актора - протагоніста - призначав архонт, а інших акторів обирав сам протагоніст.

Акторами були лише чоловіки. Вони грали і чоловічі і жіночі ролі, тому їм потрібно було прикладати безліч зусиль, щоб зобразити жіночність, граційність та м'якість. Окрім ораторського мистецтва всі актори вміли танцювати і співати, адже дуже часто продовж вистави зустрічались і пісенні епізоди (сольні партії - монодії), і елементи хореографії. Актори звільнялися від служби в армії і у воєнний, і в мирний час, їх не можна було ув'язнити за борги, "іногородні" артисти навіть отримували права громадянства.[4, С.114]

Маски проникли в грецький театр внаслідок первинного зв'язок останнього з культом Діоніса. Жрець, що зображав божество, завжди виступав у масці. Однак у театрі класичного періоду маски вже не мали культового значення. Зате вона відповідала завданням грецького театру створювати великі узагальнені образи. Всі актори надягали маски, причому для кожної ролі - особливі маски. З рота маски стримів рупор, який підсилював голос. Маски зображували людей найрізноманітнішого типу, віку, суспільного становища, навіть передавали душевний стан і моральні якості. Змінюючи маску, один актор міг по ходу дії грати декілька різних ролей, правда, маски позбавляли можливості бачити міміку актора, але ця обставина компенсувалася його виразними рухами тіла.

Як і у всіх народів, у римлян споконвіку існували культові та обрядові пісні та ігри, тісно пов'язані з їх землеробським побутом. До числа їх відносяться так звані фесценніни, очевидно, отримали свою назву від імені етрусського міста Фесценніум, звідки, ймовірно, вони були запозичені. За словами Горація, їх співали «за старих часів хлібороби, люди міцні і задоволені малим, після збирання жнив». Дві веселі ватаги - звідси діалогічна форма - обмінювалися їдкими жартами. Настільки їдкими і вільними, що римська влада ще в пору складання перших письмових законів (законів «дванадцяти таблиць») були змушені їх заборонити під страхом суворого покарання. Однак цей жанр продовжував жити в весільних піснях і жартівливих солдатських пісеньках, які виконувалися під час тріумфальних маніфестацій і в набагато більш пізній і тому значно нам краще відомий час.

Виникнення у римлян театру найтіснішим чином пов'язано з історичним переломом в області культури, який вони пережили в III столітті до н. е. Перелом цей був викликаний тим, що римляни в 70-х роках III століття підкорили своїй владі грецькі міста Південної Італії, а в середині того ж століття - еллінські міста на узбережжях Сицилії. За висловом Горація, «Греція, узята в полон, переможців диких полонила, в сільську місцевість мистецтва внесла» [3, с.50]. Вступивши в тісне зіткнення з незрівнянно більш високою

культурою, римляни зазнали на собі сильний її вплив, буквально перетворені мало не всі сторони їх власної культурної життя.

Наприклад, релігія римлян, яка мала рисами примітивного політеїзму і надзвичайною детальністю і абстрактністю релігійних уявлень, докорінно перебудовується. Як мінімум, офіційна релігія.

Вона цілком запозичила антропоморфні образи еллінських богів, і перетворені римські боги тепер стали відрізнятися від своїх грецьких побратимів тільки іменами. Римляни перейняли від греків і форми культу цих божеств. Знайомство з грецькою міфологією породило у римлян прагнення пов'язати з нею власне легендарне минуле: син троянського царя Пріама Еней, який втік з охопленої полум'ям Трої на Захід, стає родоначальником латинських царів. Зазнали змін матеріальна культура і побут. Особливо побут вищих, правлячих кіл римського суспільства. Полоненим грекам в багатих римських будинках доручається виховання і навчання дітей. Досконале знання грецької мови і знайомство з грецькою літературою для римської республіканської знаті стають правилом хорошого тону. Серед видатних римських державних діячів з'являється чимало людей, не тільки вільно говорять по-грецьки, а й віддають перевагу думати і писати на цій мові.

Пристрій римського театру з самого ж початку відрізнялося від грецького. Актори виступали на ньому на особливо піднесеному над місцями для глядачів майданчику, що нагадує сучасну сцену. На розташованому перед цим майданчиком оркестрої знаходилися місця для найбільш почесних відвідувачів театру - сенаторів, вершників. Постійних театральних споруд в Римі взагалі довгий час не було. Перший постійний кам'яний театр був побудований в Римі тільки в 55 році до н. е. на кошти Помпея.

Актори довгий час виступали перед глядачами без масок. Число акторів не було, як в Греції, строго обмежена, і в п'єсах Плавта, наприклад, виступало одночасно до п'яти акторів. Хоча деякі з римських акторів і користувалися великою популярністю, в цілому положення їх було зовсім іншим, ніж у Греції.

Повноправні римські громадяни вважали для себе негожим займатися цією професією, і актори переважно вербувалися з середовища вільновідпущеників.

Таких акторів в разі їх успіху щедро винагороджували, а в разі провалу їх можна було і публічно висікти тут же на сцені. Хор в ставляться в Римі спектаклях не брав участі.

Дві з половиною тисячі років відділяють наш час від століття найбільшого підйому античної драматургії і театру. За такий термін дуже багато явищ історичного життя далекого минулого начисто зникли з пам'яті людства, багато ж з того, що зберіглося, стало чужим, мало що говорить розуму і серця сучасної людини, цікавим лише для істориків давнини і археологів. Про античну культуру, принаймні про твори найбільших її представників, цього сказати не можна. Їх не забули і, цілком ймовірно, ніколи не забудуть. І не тільки тому, що культура сучасного людства генетично пов'язана багатьма нитками з античністю і античні художники займають в історії мистецтва почесне місце прабатьків. Зв'язок тут набагато більш тісний. Багато творів античних авторів живуть і зараз і продовжують надавати на нас в ряді випадків не менш сильне враження, ніж твори наших сучасників.

Це означає, що в цьому складному комплексі явищ і процесів, який ми називаємо дійсністю, антична культура зайняла своє певне місце.

Дійсність динамічна. Жоден прожитий людством століття не схожий на інший. З минулого утримується лише те, що має реальним значенням для сьогодення і майбутнього і продовжує знаходити відгуки в суспільному житті.

Поряд з таким справжнім, необхідними інгредієнтами в дійсність входять і минуле - і близьке і більш далеке - і паростки майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Античні поетики: Арістотель. Поетика. Псевдо-Лонгін. Про високе. Горацій. Про поетичне мистецтво. - Київ: Грамота, 2007.
2. Полевой В.М. Искусство Греции. Новое время 1975.
3. Театральна енциклопедія, т. 2.
4. Варнеке Б. Античный театр. — Харьков, 1929.

Матеріали подано в авторській редакції